

Interjú Náray-Szabó István fiával, Náray-Szabó Gáborral

Az édesapja tagja volt a pesti Eötvös Collegiumnak?

Nem, ő a Szent Imre Kollégium tagja volt, ahová Szily Kálmán, egy családi barát ajánlotta be.

Akkor a hivatalos történetünk, miszerint két volt Eötvös-kollégista alapította a szegedi Eötvöst, meginogni látszik.

Apám nem volt a pesti Eötvös Collegium tagja.

Ettől még az a szellemiség, amely az Eötvösre jellemző volt, még áthathatta. Bejárt az Eötvösbe?

Erről nem tudok, neki a Szent Imrében voltak barátai: Bodócsi István vagy Millner Tivadar, aki az izzólámpa fejlesztésben nagy érdemeket szerzett.

Bay Zoltánnal jóban voltak?

Igen, vele még Berlinben ismerkedhetek meg, de igazán jóban Szegeden lettek.

Berlin, a berlini Collegium Hungaricum sok pesti és szegedi Eötvös-kollégista történetében ott szerepel.

Kucsman Árpád írt egy nagy könyvet a háború után a pesti Eötvös Collegiumról, talán ő beszél a könyv elején ezekről az időről.

Az édesapja úgy tudom, hogy röntgenkrisztallográfiával foglalkozott. Azt olvastam valahol, hogy az abban az időben meghatározott úgy háromszáz szerkezet jelentős részét Náray-Szabó István fejtette meg.

Igen, azt hiszem ezt Kálmán Alajos írta róla az életrajzában. Apám kint volt Braggnál, majd itthon is folytatta a röntgenkrisztallográfiát.

Bragghez hogyan került ki? Hivatalos úton, kapcsolat révén vagy elnyert egy ösztöndíjat?

Megtudta, hogy van lehetőség kimenni a berlini Collegium Hungaricumba, és pályázott egy állami ösztöndíjra. De akkor még elektrokémiával foglalkozott. Berlinben aztán Herzog professzorhoz ment, aki cellulózok szerkezetével foglalkozott, és csináltak is röntgenképeket a keményítők szálszerkezetéről, amit aztán Holló János akadémikus, az élelmiszervegyész a kilencvenes években később felelevenített. Tehát már ott megismerkedett a röntgendiffrakcióval, és valószínűleg ott tudta meg, hogy van lehetőség Braggnál Manchesterben állást kapni, de erről hivatalos papírunk nincsen, hogy hogyan találta ezt a helyet. Így töltött kint két évet, 1929-től 31-ig. Nagyon értékes két év volt. Ismerték egymást Linus Paulinggal is, nekem van is egy könyvem tőle (a kémiai szerkezetéről), amelyben benne van a dedikációja, az ötvenes évek első felének legfrissebb molekulaszervezeti tudománya van benne. Bragg szilikátrendszerének kidolgozásában apám tehát aktívan közreműködött, amit a *The Structure of Silicates* című, 1931-ben megjelent könyvében

a Nobel-díjas tudós nem felejtett el külön is hangsúlyozni. A röntgenkrisztallográfia olyan fontos szerkezetvizsgáló módszert adott a kémikusok és a mineralógusok kezébe, amely gyökeresen átalakította az addigi ismereteket.

Édesapja nem vett részt a DNS szerkezetének felderítésében?

Nem, apám csak szerves anyagokkal foglalkozott húsz évvel korábban. Jókor volt jó helyen, amikor kimehetett Bragghez, aki édesapjával együtt a röntgendiffrakciós módszert kidolgozta. A fiatalabb Bragg nemcsak az elmélettel, foglalkozott, hanem sok kristály szerkezetének a meghatározására is használta módszerét, ami borzasztóan fontos volt.

Tehát ez volt 1931-ig, amikor egyenesen Szegedre jött.

Több csábító ajánlatot kapott, még Amerikába is hívták, ő azonban úgy határozott, hogy hazautazik. Azidőtájt vele együtt sokan mások is visszatértek külföldi tanulmányaikról, elsősorban Klebelsberg Kunó akkori vallás- és közoktatási miniszter hívásának eleget téve, aki felismerte, hogy az első világháborút követő jelentős kivándorlás miatt komoly vérvesztés érte a magyar szellemi és tudományos életet. Ezért mindent elkövetett, hogy a külföldön dolgozó tehetséges és már figyelmet keltő eredményeket elért magyar tudósokat rávegye a hazatérésre. Tehát Szegedre jött, Bay Zoltán Kísérleti Fizikai Intézetében volt magántanár (Szily Kálmán ajánlásával) és az Eötvös Kollégium igazgatója, a fizetését az utóbbi helyen kapta. Majd 1938-ban jött fel Pestre. Pestre heten vagy nyolcan pályáztak, apám a Braggtól kapott ajánlás révén jól állt, Teleki volt a kultuszminiszter, aki őt akarta kinevezni. Megírták a kinevezési papírt, elküldték a kormányzónak aláírásra, majd kijött egy másik papír, amin apám helyett egy másik jelöltet neveztek ki. Erre a miniszter bement Horthyhoz és azt mondta, hogy „Főméltóságú uram, én lemondok, mert úgy látom, hogy a bizalma bennem megrendült, mert nem azt nevezte ki, akit én felterjesztettem, bizalom nélkül pedig nem lehet tovább dolgozni.” Horthy nem értette, miről van szó. Utánanézték és kiderült, hogy a kabinetirodán kicserélték a papírt. Tudomásom szerint a másik jelölt inkább német orientációjú volt, míg apám inkább angolszász. Erősen magyar érzelmű volt, de angolszász beütéssel, és ez valakinek bizonyára nem tetszett. Később apám a Központi Kémiai Kutató Intézetbe került. Apám nevét viseli a Magyar Kémikusok Egyesületének 1994-ben alapított tudományos díja (<http://www.mke.org.hu/content/view/79/148/>), amit többek között Beck Mihály, Kucsman Árpád és Sasvári Kálmán is megkapott. Apám több könyvet is írt: *Fizikai kémia; Atomok, molekulák, kristályok; Kristálykémia; Szerves kémia; Rövid szerves kémia; A szilikátúvegek tulajdonságai; Kémia.*

Szent-Györgyi Alberttel volt kapcsolata?

Igen. Ismerték egymást. Amikor Szent-Györgyi megalapította a kis Akadémiát, akkor apámat is meghívta. Szent-Györgyi úgy gondolta, hogy a két háború közti Akadémia nem a legkiválóbb tudósokból áll. Elnöke, József „Főherenc”, ahogy

a nővérem (akkor öt éves kislány) hívta, finoman szólva mentes maradt a tudományok beható ismeretétől. Egyszer el kellett mennie hozzá apámnak, hogy az ásványokról beszéljen neki. Nagy érdeklődéssel hallgatta, de nem valószínű, hogy a lényegét megértette. Szent-Györgyi extravagáns, mai szóval vagány ember volt, apám pedig inkább visszafogott, polgári jellem. Ez lehetett az oka, hogy a kollégiais kapcsolaton túl nem alakult ki közöttük szorosabb barátság. Nagyon jó légkör volt akkor Szegeden, Szent-Györgyi mellett ott volt Kerékjártó Béla, Szőkefalvi Nagy Gyula, Bay Zoltán, Bruckner Győző és mások, akik összejártak. Volt egy sportklub, a csónakázó, amiről anyám csodákat mesélt. Nemezszer feleveztek a Maros torkolatáig, ahol volt egy csárda, itt remek ebédet kaptak, majd visszaveztek Szegedre. Egyszer Budapestről nyaralni jött Szegedre egy barátjuk, aki azt mondta, hogy napi egy pengőért szállással együtt, ilyen remek körülmények között sehol sem tud nyaralni Magyarországon. A társaságba tartozott Sasvári Kálmán, apám jóbarátja is, aki még most is él, 97 éves, anyámhoz képest egy nap különbséggel született 1912 februárjában. A két család később Budapesten is összejárt. Tudomásom szerint Kálmán bácsi árva volt, apám neki egyfajta pótapja volt, pedig csak 13 évvel volt idősebb. Nagyon szoros kapcsolatban voltak.

Én úgy tudtam, hogy Kollégiumunk legidősebb élő tagja Dombi József, aki a vele készített riportban el is mesélte, hogy őt a felvételin Sasvári Kálmán (Kollégiumunk első tagja) és Náray-Szabó István várta. Sasvári Kálmán tudtommal később egyfajta igazgatóhelyettesként funkcionált Náray-Szabó István mellett.

Igen, miután hallgatóként végzett 1936-ban, apám rábízta a Kollégium könyvtárának intézését és az irodai munkát, cserébe ingyen lakhatott bent. Később apám támogatása is hozzájárult, hogy három éven át belföldi, majd 1942–43-ban a berlini Collegium Hungaricumba külföldi tudományos ösztöndíjat kapott. Javaslom, hogy keresse meg a fián, Sasvári Lászlón keresztül. Ott volt Szegeden Simonyi Károly is, aki 2001-ben halt meg. Állítom, hogy akkor Szegeden világszínvonalú tudományos közösség működött. A kollégák nemcsak az egyetemen dolgoztak együtt, hanem családjaik is összejártak. Édesanyám elmondta, hogy élete legszebb éveit ott töltötte Szegeden. Akkor, ott a háborúból és más feszültségekből még nem lehetett semmit érezni, a kisvárosi légkör összehozta az embereket. A háború és '56 szétverte ezt a közeget, ami később újra felépült.

Szent-Györgyi a diákok felé is nagyon nyitott volt.

Hogyne! Nagy vagány volt, együtt ment velük ebédelni, hetvenéves korában tanult meg vízisíelni.

Náray-Szabó István 1938-ig volt igazgató a történetünk szerint. Őt Szabó Zoltán Gábor követte.

Igen. Szabó Zoltán volt apám első doktorandusza, majd fizikai-kémikus lett és Bodensteinhez került Németországba. Aztán ő sokáig ott maradt Szegeden, csak a hetvenes évek elején került fel Pestre, az ELTE-re.

Őn mennyiben követte apja tudományos érdeklődését?

Először Veszprémben jártam egyetemre, majd átjöttem Pestre. Végül elméleti kémikus lettem, apám tanácsa ellenére. A Chinoiban dolgoztam 21 évig, számítógépes molekulatervezés volt a kedvelt területem. Később meglepő módon mintegy folytattam a röntgenkrisztallográfiát, én szerveztem meg a fehérjék röntgendiffrakciós szerkezetmeghatározását Magyarországon. Volt egy kis közös matematikai vonal is. Apám érettségiző korában, tehát 1917-ben, az országos fizikai tanulmányi versenyen (amelyet a Középiskolai Matematikai Lapok elődje szervezett) második helyezést ért el. Nekem pedig volt egy jó matematika tanárom: Greff Géza, aki a József Attila Gimnáziumban tanított engem. Sose felejttem el, amikor egy őszi délelőttön bejött az osztályba és mindenki elfojtva kuncogott rajta, mert kissé nevetséges volt. Elmondta, hogy az ő neve Greff, ami franciául ojtókést jelent, és ma délután szakkör lesz, te meg te eljöttök, és többek között rám mutatott. Én azelőtt nem tudtam és nem szerettem a matematikát, de hát gondoltam elmegyek, ha már kiválasztott. A szakkörön pedig bemutatta a KÖMAL feladatait, és nagyjából elmondta, hogyan kell őket megoldani. „Ma van a határidő, adjátok be” mondta. A másik kiszemelt diák Gáll Endre volt, aki azóta is jó barátom, de ő már korábban is oldott meg feladatokat, én viszont nem. Hazamentem és nekiestem a feladatoknak, majd éjfél előtt tíz perccel dobtam be a főpostán a megoldásokat. Attól kezdve négy éven át örült szorgalommal csináltam, ami nagyon erős tréning volt nekem. Megtanultam tömören fogalmazni és tulajdonképpen annak köszönhetem, hogy felvettek az egyetemre.

És a gimnáziumi első órán szúrta ki a matematika tanára? Mi alapján?

Igen, rögtön az elsőt, később elmesélte, hogy azért, mert csillogott a szemem, amint hallgattam. Nem vagyok matematikai tehetség, de amit lehetett, azt megtanultam. És hát a KÖMAL csodálatos, nemcsak, hogy a legrégebbi tehetség-gondozó program, hanem többen, akik jól szerepeltek a versenyein, világszinten vezető tudósok lettek: Teller Ede, Bay Zoltán, Wigner Jenő, Neumann János, Szilárd Leó, Kármán Tódor, Gábor Dénes, Erdős Pál és mások.

Szegeddel van kapcsolata ma?

Van. Részben van egy rokon kapcsolat, másrészt több szakmai kapcsolatom is. Például most tartok előadást az Ifjúsági Kémiai Napokon.

A pályája hogy vezetett a mai helyzetéig?

A Chinoiban engem választottak, mint számítógéphez értő szakembert arra a feladatra, hogy felépítsek egy szakirodalmi informatikai rendszert a műszaki könyvtárban. Ezt tizenegy évig csináltam. Majd az Akadémia főtitkár helyetteseként 1996 és 1999 között már kaptam a híreket, hogy az MTA Könyvtárával nincs minden rendben, és valahol elkotyogtam, hogy én már dolgoztam könyvtárban. Egyszer egy külföldi utamról hazatérve tudtam meg, hogy az Akadémia elnöke rám osztotta a feladatot: konszolidáljam a könyvtárat. Bizony elküldtem egy csomó embert, a többinek pedig a lehetőségekhez mérten felemeltem a fizetését. Később másfelé vitt a sors, de 2006-ban megpályáztam a majdnem tíz év óta

betöltetlen főigazgatói posztot, amit el is nyertem. Miután beléptem volt egy kis átszervezés, voltak konfliktusok, de a kollégák többsége rájött, hogy érdekes dolgokat lehet megvalósítani a könyvtárban és szívesen dolgoznak. Világos célokat fogalmaztunk meg a könyvtár öt éves stratégiájában. Nagyon szeretem a könyvtárt, egyre jobban a humán területeket is. A reál tudományokat ilyen korban már nem lehet komolyan művelni, a humán tudományokban azonban ekkor érik be az ember.

*Az interjút Varga-Orvos Zoltán készítette 2009-ben Budapesten
Szerkesztette: Nagyillés János*